

megbecsülök tulajdonában is, ez utóbbi esetben csak a szövegközlés engedélyét kérjük. Ennyi levelezés, és távolról sem teljes. Nagy gond, hogy hol, merre keressük a Kazinczy által irt és a hozzá intézett leveleket.

A most készülő baráti levelezés kötetében, de ennek különálló részeként Kazinczy Ferencné, gr. Török Sophie levelezésének kiadását is tervezem. Ez az eddig összegyűlt, mintegy 80 levél, nemcsak az elárvult Kazinczy-család életkörülményeit mutatja be, hanem Kazinczy kéziratos hagyatékának kiadástörténetéhez nélkülözhetetlen fontos adatokat tartalmaz. Az özvegy nagy gonddal és felelősségtudattal őrizte, rendezte a kéziratokat, levelezett biztonságos elhelyezésük és kiadásuk érdekében.⁹

V. Busa Margit

Nádasdy Ferenc tábornagra emlékezve*

Ma már csak egyes gyűjteményes kötetek lapjain lelhető fel az az egykor közismert XVIII. századi magyar toborzóének, amelynek egyik strófája így hangzik: „Nádasdy közlegényből/ Ment fel marsallságra,/ Mivel sokszor fűzött burkust/ A magyar porázra.” Arról, akinek példájával igyekeztek két évszázada a katonaélethez kedvet ébreszteni, két emberöltőnél is hosszabb ideje nem jelent meg tudományos igényű életrajz.¹ Pedig nem akármilyen pálya felvázolására nyílik alkalom.

Fogarasi Nádasdy Ferenc gróf az egyik legelőkelőbb dunántúli arisztokrata család sarja volt ugyan, azonban szülei és testvéreivel együtt mindent magának kellett kivívnia és megszerznie. Hasonnevű nagyatyja, az országbíró, ugyanis annak a szerencsétlen kimenetelű Habsburg-ellenes függetlenségi mozgalomnak volt egyik kulcsfigurája, amelyet máig Wesselényi-összeesküvés néven ismer a közvélemény. (A sárvári Nádasdy-várkastély az ő izlését őrizte meg, és az ebben működő múzeum az ő nevét viseli.) A mozgalom elbukásakor a bécsi udvar a nagyatyát fő- és jószágvesztésre ítélte, feje 1671-ben hullt le a bakó csapása nyomán. Közleményünk hősnéke ugyancsak hasonnevű atyja a katonai pályát választotta, és a Habsburg-hadakban való helytállása révén nemcsak lovassági tábornoki rangig emelkedett, hanem bizonyos birtokadományokhoz is jutott a magyar—osztrák határvidéken.

Schrattenbach Róza grófnővel kötött házasságából fia született 1709. szeptember 30-án a stájerországi Regeden (Radkersburg), ahol a családnak városi háza volt. Megjegyezzük, hogy a korai életrajz téves adata alapján a születési időpontot mindmáig valamennyi kézikönyv 1708-ra teszi, míg szülőhelynek sok esetben Felső-Lendvát nevezik meg. Az utóbbi tévedés azon alapul, hogy ez az akkori Vas vármegyei helyiség vált a XVIII. század elején a Nádasdy család birtokainak székhelyévé, nem pedig az akkori Zala vármegyei Alsó-Lendva, ahogyan némely szerzők vélték!²

A gyermek Nádasdy Ferenc életének első időszakát így Felső-Lendván töltötte el, ott nevelkedett. Egészen korán, apja példájára, a katonai hivatást választotta. Forrás hiányában még ma sem tudjuk, mikor állt be huszárnak. A bevezetőben idézett toborzó arra enged következtetni, hogy esetleg — a kor szokásainak megfelelően — tizévesen már ezredfi lehetett az egyik, apja alárendeltségében levő kötelékben. Ezt erősíti meg, hogy az első ismert adat szerint 1727-ben, tehát 18 évesen nevezték ki kapitánynak a Splényi-huszárezredben. A még feltáratlan nyolc év alatt érthette el a kornétási (zászlósi) kinevezést és a hadnagy elöléptetést, hogy azután immár egy század élére kerüljön.

Nagyszerűen elsajátíthatta mindazt, amit egy huszártisztnek tudnia kellett. Ezt a kettős lengyel királyválasztást követően 1733-ban kirobbant lengyel örökösödési háborúban³ számtalan

*Képét lásd a hátsó borítón (Szerk.)

¹A máig alapul vett életrajz: *Thurzó K.*: Fogarasi Nádasdy Ferenc gróf tábornagy, a katonai Mária Terézia-rend nagykeresztese (1709—1783). *Hadtörténelmi Közlemények*, 1915. 1. old.

²Ez annál érthetlenebb, mert a Nádasdy-levéltárban való kutatása alapján helyesbítéseit azonnal közölte *Sebestyén J.*: Adatok gróf Nádasdy Ferenc tábornagy életrajzához. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1917. 13. old. Vö.: *R. Horváth J.*: Gróf Nádasdy Ferenc és a Nádasdy-levéltár. Századok, 1888. 412. old. is.

³Ezzel kapcsolatosan lásd: *Zachar J.*: Leszczyński Szaniszló lengyel király és a magyarok. *Honismeret*, 1980/4. 33 old.

hőstettel tanúsította. A Rajna menti és az itáliai hadszíntéren közvetlen osztrák—francia összecsapást jelentő hadakozásban kezdetűl fogva részt vett. Alakulatát az új tulajdonos után akkor már Csonka bég-huszárezrednek nevezték, és Itáliában vetette be a bécsi hadvezetés. Az első hadjáratot követően Nádasdy Ferencet főstrázsamesterré (örngaggyá), alig egy év múlva vice-öbesterre (alezredessé), 1736. augusztus 26-án pedig már a háború befejeztével, öbesterre (ezredessé) léptették elő előjárói javaslatára, így ismerve el kivételes küzdeni tudását. A béke beköszöntével a továbbra is Itáliában állomásozó Dessóffy-huszárezred vezényletét bízta rá az Udvari Haditanács.⁴

Miután 1740-ben elhunyt VI. (III.) Károly Habsburg uralkodó, és kitört az osztrák örökösödési háború, módja volt tovább szaporítani hadisikereinek számát. Nádasdy Ferenc már az első hadjáratban olyan sikereket ért el az újra támadó franciák ellen, hogy Mária Terézia 1741. augusztus 31-én generális-főstrázsamesterré (vezérörngaggyá) nevezte ki. 1741. december 4-én pedig tulajdonába helyezte az addigi Csák-huszárezredet. A Nádasdy-huszárok⁵ hamarosan fogalommá váltak, tulajdonosukkal az élen fergeteges rajtaütéseket hajtottak végre 1742-ben a Csehország jó részét megszálló francia, bajor és szász hadak ellen, majd a magyar királynő örökére törő ellenségek közül legveszélyesebbnek tűnő poroszokkal szemben is. Nádasdy Ferenc alárendeltségében akkor már további három huszár- és egy határozred állt. Május 17-én ugyan nem volt módja megakadályozni a chotusitzi csatavesztést, június 8-án azonban azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy lóról szállt huszáraival foglalta vissza Piseket a franciáktól. Számos további sikere felsorolására itt most nincs mód. 1743-ból a bajorok elleni, május 9-i Simbach melletti sikeres rajtaütést említjük ki. Ezt követően a Rajna felé visszavonuló franciákat üldözte.⁶

Addigi sikerei újabb elismeréseként Mária Terézia 1744. január 22-i hatállyal altábornaggyá nevezte ki Nádasdy Ferencet, aki még csak harminctödik évében járt! Négy huszárezrede élén, amelyekhez megerősítésül még két gyalog- és egy pandúrezredet kapott, a Rajna mentén elővédként harcolt a franciák ellen. Átkelt a folyón és betört Elzászba, ahol más erők mellett a Bercsényi László⁷ altábornagy alárendeltségében állt franciaországi magyar huszárezredekkel került szembe. A testvérharcnak az újabb porosz támadás vetett véget, Nádasdy Ferencet erőivel a bécsi hadvezetés visszarendelte Csehországba. 1745. május 25-én Landeshutnál ütközetre kényszerült, ám a porosz túlerő elől vissza kellett vonulnia. Közvetlenül nem vett részt a főerőkkel vívott június 4-i hohenziedbergi és szeptember 30-i soori csatában, amelyek a Habsburg hadvezetés elvesztett. Nádasdy altábornagy előbbi esetben a biztosítási feladatot látta el, az utóbbi során pedig a porosz tábornok és menetszlopot kerítette birtokába. További portyázásai során a poroszok ellen számos sikert ért el. Az újabb porosz különbéke után 1746-ban Itáliába vezényelték. Április 22-én seregtestével birtokba vette Pármát, június 16-án jelentős szerepet játszott a győztes piacenzai csatában, majd Piacenza erődjének augusztus 11-i elfoglalásában.

A magyar királynő elégedettségének újabb nyilvános tanújelét azzal szolgáltatta, hogy 1747. május 31-én Fejér vármegye főispánjává nevezte ki Nádasdy Ferencet. Hazatérésről azonban még szó sem lehetett, tovább folyt a háború Itáliában. Nádasdy altábornagy 1747 folyamán genovai területen a főserg hadmozdulatait fedezte seregtestével, közben október 15-én Campofreddónál győztes ütközetet vívott a franciák ellen. Itáliában érte 1748-ban a békekötés is, sőt az első békeéveket is ott töltötte.

1752-ben a bécsi Udvari Haditanács kinevezte Nádasdy altábornagyot a magyar korona területéről kiállított összes hazai lovas hadak (vagyis tíz huszárezred) felügyelőjévé. Beosztását átvéve már 1753-ban szemleutat tett a Huszton, Alvincen, Brassóban, Sárospatakon, Eperjesen és a Vas vármegyei Ságón elhelyezett huszárezredeknél. Az udvar elégedettségének újabb elismeréseként 1754. április 3-án kinevezték budai hadparancsnoknak is. A két magas beosztásra tekintettel azután 1754. november 25-i hatállyal Mária Terézia előléptette Nádasdy Ferencet lovassági tábornokká. A megbecsülés kinyilvánítása még ezzel sem ért véget. Kora legnevesebb huszárát az uralkodónő 1756. szeptember 26-án Horvát- és Szlavónország bánjának méltóságába emelte, és ezzel együtt az ottani országos főkapitányi beosztásba helyezte.

Ez utóbbi kinevezés már időben egybeesett az újabb háború kirobbanásával. A nagyszerű katona nem tudott távol maradni a hétéves háborúból, vágyott az újabb hadibabérokra. Saját kérésére 1757. április 13-án önálló seregtestparancsnoknak nevezték ki. A május 6-i, Habsburg részről vesztes prágai csata után vette át beosztását a morva—sziléziai határterületen 15 000 fő

⁴E háborúra vonatkozóan lásd: *Massuet, P.: Histoire de la dernière guerre et des négociations pour la paix.* Amsterdam, 1736. Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Kiad. K. u. K. Kriegsarchiv. Wien, 1876. XIX—XX. k.

⁵Lásd az ezredtörténetet: *Geschichte des k. u. k. Husaren Regiments Graf Nádasdy No. 9.* Sopron, 1903. Vö.: *Ernst, G.: Geschichte des k. k. neunten Husaren Regiments Fürst Franz Liechtenstein.* Wien, 1862. is.

⁶E háborúra vonatkozóan lásd: *Österreichischer Erbfolgekrieg 1740—1748.* Kiad.: K. u. K. Kriegsarchiv. Wien, 1896.

⁷Rövid életrajzát lásd: *Zachar J.: Egy éltén át igaz magyar és vitéz katona.* Honismeret, 1978/1. 21 old.

életén. A poroszok, akik már az előző háborúban rettegtek nevét, ismét hamarosan megismer-
ték. 12 huszár-, 3 ulánus-, 1 vértés- és 6 gyalogezrede élén döntő szerepet játszott a II. Frigyes
hadai ellen győztes június 18-i kolini csatában. E diadal emlékére alapította a magyar királynő
a katonai Mária Terézia-rendet, amelynek nagykeresztjével elsőnek még 1757-ben a diadal
kivívóit: sógorát, Lotharingiai Károly hercegtábornagyot, Leopold von Daun gróf tábornagyot
és Nádasdy Ferenc gróf lovassági tábornokot tüntette ki.⁸

A Csehországból visszavonuló poroszok ellen az őket üldöző Nádasdy generális további si-
kereket ért el. Ezek közül kiemelkedik az a tény, amikor 1757. szeptember 7-én Moysnál úgy
vert szét egy porosz sereget, hogy a hadművészet történetében elsőként alkalmazta a hu-
szárezredeket csatolovasságként. Közben 20 000 főre szaporodott seregete élén november 12-
én elfoglalta a sziléziai Schweidnitz erődjét, november 21-én pedig ismét jelentős szerepet ját-
szott a győztes boroszlói csatában.⁹

Minden addigi sikert feledett azonban a bécsi udvar. A ferde csatarendet mesterien alkalmazó II. Frigyesel szemben december 5-én Leuthennél csatát veszített Lotharingiai Károly her-
ceg. Bár ebben a főerőkkel vívott döntő összecsapásban Nádasdy Ferenc a főparancsnoknak
alárendelten tevékenykedett, és a vereség egyáltalán nem az ő intézkedéseinek a következmé-
nye volt, érvényesült a már korábban megkezdődött udvari intrika. A kudarcot a magyar had-
vezér nyakába varrták, és 1758. január 1-i hatállyal felmentették a hadiszolgálat alól. Mária
Terézia egyúttal utasította, hogy térjen vissza horvát-szlavón báni méltóságába. (Elégtételt
talán csak az jelentett Nádasdy számára, hogy a királynő saját sógorát is visszahívta a hadak
életről.)

Az udvari intrika ellenére az uralkodónő kedvelte Nádasdy Ferencet. Ennek nyilvánvaló ki-
fejezése volt, hogy 1758. május 5-én kinevezte tábornaggyá, vagyis a legmagasabb katonai
rangba helyezte. Pátensében a királynő „a hadiszolgálatokra”, „a fáradhatatlan buzgóságra”,
„az állhatatos vitézségre” és „a jeles haditapasztalatokra” hivatkozott, amikor a Nádasdy „sze-
mélyébe helyezett különös bizalmát” kinyilvánította.¹⁰ A körülmények miatt azonban jellemző
módon e kinevezést csak öt hónap múlva tették közzé.

Nádasdy tábornagy további pályafutásából kiemelést érdemel az a tény, hogy jelentős szere-
pet játszott a délvidéki katonai határörvidék modernizálásában és az erdélyi katonai határör-
vidék kialakításában.¹¹ Hadisikereket azonban már nem volt módjában aratni. Igaz ugyan,
hogy az 1778-ban kitört bajor örökösödési háborúban hadseregearcncsnokként táborba szállt,
ez a háború azonban 1779-ben jelentősebb hadműveletek nélkül véget ért.

1783. május 15-én Varasdon hunyt el. A kézikönyvek mindmáig tévesen a március 22-i idő-
pontot és helyiségként Károlyvárost ismétlik. (Más írásokban május 13-i halálzási időpont is
szerepel, ugyancsak tévesen.)

Mária Terézia alakját a bécsi Burgban a dualizmus idején felállított szoborkompozícióban
korának neves férfjai veszik körül. Ha Bécsben járunk, feltétlenül tekintsük meg, mert ott áll
köztük a magyar Nádasdy Ferenc tábornagy szobra is. Azé a férfiúé, azé a kiváló katonáé és
hadvezéré, akit 1775-ben megjelentetett művében így jellemzett első életrajzírója, Guido Fer-
rari: „Csodálatos vitézség és bátorság volt a fő jellemvonása, amihez élesen ítélő, magasan
szárnyaló észtehettség járult. A puhaságot sohasem ismerte, a háború fáradalmi soha meg nem
törték, pihenésről tudni sem akart, amíg a reá bízott ügyet derekasan végre nem hajtotta. Ke-
vés beszédű volt, inkább a tett embere, mint a cifra szavaké. Itélőképessége csodálatosan éles
volt, akár a műltről kellett itélnie, akár a jóvendőről kellett véleményt nyilvánítania. Merész
volt és szerencsés kezű, s elhatározásaiban éppoly határozott, mint a tett végrehajtásában.”¹²

Dr. Zachar József

⁸A kolini csatára vonatkozóan lásd: *Uhlig, G.*: *Erinnerungen an die Schlacht von Kolin und die damalige Zeit. Nach authentischen Quellen.* Wien, 1857. A Mária Terézia-rendről lásd: *Hirtenteld, J.*: *Der Militär Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder.* Wien, 1857.

⁹E háborúra vonatkozóan lásd: *Der Siebenjährige Krieg 1756—1763.* Kiad.: Grosser Generalstab. Berlin, 1901.

¹⁰A tábornagy kinevezés szövegét lásd: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1888. 483 old.

¹¹Ezzel kapcsolatosan lásd: *Vaniček, Fr.*: *Specialgeschichte der Militärgrenze.* Wien, 1895. II. k. 421. old.

¹²*Közli Sebestény J.*: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1917. 33 old.